

บทที่ 5

บทบาทและหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญที่มีต่อชุมชนไทลื้อ

พิธีสู่ขวัญเป็นประเพณีพื้นบ้าน แสดงออกถึงขนบธรรมเนียม ค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐานและข้อห้ามต่างๆ ของสังคม การประกอบพิธีสู่ขวัญเป็นการกระทำร่วมกัน โดยบุคคลหลายฝ่ายมีลักษณะการประกอบพิธีและองค์ประกอบอื่นๆเช่นเดียวกับการแสดงและการสื่อความหมาย ซึ่งประกอบไปด้วยผู้แสดง(who) สิ่งที่แสดง(what) เวลาและโอกาสที่แสดง(when) สถานที่แสดง (where) สาเหตุที่ก่อให้เกิดมีการแสดงนั้นๆ (why) แสดงอย่างไร(how) และเป็นการแสดงให้ใครชม(to whom) โดยองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการสื่อความหมาย (วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, 2531 : 45) ผู้แสดงในการประกอบพิธีสู่ขวัญได้แก่หมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญ สิ่งที่แสดงคือบทสู่ขวัญและขั้นตอนการประกอบพิธี ผู้ชมได้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีสู่ขวัญแต่ละคน โดยมีเวลา สถานที่และสาเหตุของการประกอบพิธีสู่ขวัญตามลักษณะของพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภท

พิธีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมที่มีการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์และความเชื่อดั้งเดิมจนเป็นระบบเดียวกัน ระบบความเชื่อเช่นนี้ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันซึ่งกันและกัน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527:34) พุทธศาสนาแบบชาวบ้านจะต้องให้คำตอบและวิธีแก้ปัญหามานานในชีวิตประจำวันแก่ศาสนิกชนและยังมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์เพื่อความมั่นคงด้านจิตใจดังทฤษฎีหน้าที่นิยม(functionalism) ตามแนวคิดของ มาลินอฟสกี (Malinowski) ที่ว่าส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกชนในสังคมนั้น(งามพิศ สัตย์สงวน, 2535 : 41) แรคคลิฟฟ์ บราวน์(A.R Radcliff Brown) ให้แนวคิดในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมว่า บรรทัดฐานต่างๆ รวมทั้งค่านิยม ความรู้สึกและพิธีกรรมต่างๆ มีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลและช่วยยึดสังคมเข้าไว้ด้วยกัน(งามพิศ สัตย์สงวน, 2535 : 42)

นักมานุษยวิทยาแนวหน้าที่นิยมกล่าวไว้ว่าความสำคัญของการรวมกลุ่มหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา เกิดจากการที่มนุษย์พยายามมาชุมนุมปรึกษาหารือกันเป็นประการแรก ส่วนจุดประสงค์ทางศาสนาเป็นเป้าหมายรองลงมา ซึ่งให้เห็นว่าศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม มีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคมส่วนรวม คือทำหน้าที่ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ มาร่วมชุมนุมกันและทำงานร่วมกัน (วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, 2531 : 88) เป็นลักษณะเดียวกับการประกอบพิธีสู่ขวัญที่ปรากฏในชุมชนไทลื้อ โดยเฉพาะการประกอบพิธีสู่ขวัญที่มีลักษณะเป็นพิธีใหญ่ ซึ่งมีสมาชิกในหมู่บ้านทุกครอบครัวมาร่วมพบปะสังสรรค์และร่วมกันจัดพิธีสู่ขวัญให้กับ

บุคคลสำคัญของหมู่บ้านในโอกาสต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทลื้อ ดังทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของไวท์ (White) และสจ๊วต (Steward) ที่มอง วัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพอยู่และการผลิต เป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคมและมีหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนต่างๆ ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะในสังคมนั้นๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2542 : 36) ความเชื่อและการปฏิบัติ ต่างๆ ที่ดูเหมือนไร้สาระไม่มีเหตุผล อาจมีผลในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพได้

มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) นักมานุษยวิทยา สำนักหน้าที่นิยมได้วิเคราะห์ หน้าที่ของศาสนาต่อชีวิตมนุษย์ว่ามี 4 ประการดังนี้ (อ้างในฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527:72)

1. หน้าที่ในการให้คำอธิบาย (Explanatory Functions) ในทุกสังคมมนุษย์จะตั้งคำถามว่าทำไม ทำไม และทำไม ซึ่งสังคมจะต้องมีคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้
2. หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating functions) แก่สถาบันพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของสังคม
3. หน้าที่ในการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่ ตนไม่อาจควบคุมได้ (psychologically reinforcing functions) วิกฤตการณ์เหล่านี้อาจเป็นวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ หรือทางสังคมก็ได้ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของปัจเจกชน
4. หน้าที่ในการผนึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) คือ ทำหน้าที่ประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่อาจมีประเพณี หรือระบบความเชื่อที่ต่าง ๆ กัน เข้าเป็นรูปแบบใหญ่ๆ อันเดียวกัน

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528 : 32-38) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่สำคัญของคติชน ตามที่บาสคอม (William R. Bascom) ได้กล่าวไว้ใน “The Study of Folklore” ว่ามี 4 ประเภทด้วยกันได้แก่

1. คติชนเป็นเครื่องมือให้ความบันเทิง มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คนได้สนุกสนานสำเริงอารมณ์ เป็นส่วนบรรเทาความเก็บกดทางอารมณ์ และช่วยคลี่คลายความคับข้องใจในชีวิตประจำวัน
2. คติชนทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น เป็นการวางแนวทางความประพฤติ และแนวทางการดำเนินชีวิตทำให้ระเบียบประเพณี ระบบ และแบบแผนด้านวัฒนธรรมคงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง
3. คติชนเป็นเครื่องมือในการศึกษา เป็นเครื่องมืออบรมกล่อมเกลานุคคลในสังคม สอนให้มีเจตคติที่ดี และค่านิยมทางสังคมตลอดจนปลูกฝังจริยธรรม

4. คติชนเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม ด้วยกลวิธีหลายประการ เช่น การใช้ภายิต ในการยกย่องเชิดชูผู้ที่สังคมยอมรับ และลงโทษผู้กระทำความผิดจากบรรทัดฐานของสังคม เป็นต้น

จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เมื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์พิธีสู่ขวัญของไทยในสามหมู่บ้านแล้ว สามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญได้เป็นสองระดับใหญ่ ๆ คือ หน้าที่ต่อสังคมส่วนรวมและหน้าที่ต่อปัจเจกบุคคลที่ประกอบกันเข้าเป็นสังคม บทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้แก่

1. เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น

- พิธีสู่ขวัญตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและให้คำตอบในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

พิธีสู่ขวัญทำหน้าที่ในการให้คำอธิบาย (Explanatory Function) การประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภทมีจุดประสงค์หลักเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อเจ้าภาพและผู้รับการสู่ขวัญ เป็นกลวิธีในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลที่อยู่ในภาวะช่วงวิกฤตกาลของชีวิต ในส่วนของการรักษาพยาบาลนั้น พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้มิมีส่วนสำคัญในการช่วยบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยทางใจ ซึ่งพบเห็นเป็นปกติวิสัยในสังคมไทยและชุมชนล้านนาทั่วไป เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเจ็บป่วยและได้รับการรักษาตามโรงพยาบาลโดยใช้วิธีการบำบัดรักษาตามการแพทย์สมัยใหม่ พอทุเลาบ้างแล้วหลังจากกลับมาพักฟื้นที่บ้านทางครอบครัวและญาติพี่น้องจะประกอบพิธีสู่ขวัญให้ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวหายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆ ได้เร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากระบบความคิดความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยตราจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท ที่ยังคงยึดถือประเพณีพิธีกรรมกันอย่างเหนียวแน่นกล่าวคือ ในสังคมก่อนสมัยใหม่ทุกสังคม มนุษย์เคยเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายมีองค์ประกอบคือรูปและวิญญาณ ในบางสังคมเชื่อว่าวิญญาณเป็นส่วนสำคัญที่สุด เมื่อร่างกายแตกดับไปแล้ววิญญาณยังคงอยู่ ความเจ็บไข้ได้ป่วยอาจเป็นผลมาจากการถูกระเบียบกระเทือนหรือถูกทำอันตรายทางวิญญาณเลยมีผลทำให้ร่างกายเกิดสภาพผิดปกติไปด้วย ดังนั้นการวินิจฉัยและการบำบัดรักษาต้องเริ่มรักษาที่วิญญาณ โรคภัยไข้เจ็บที่ปรากฏออกมาต่อร่างกายจึงจะหาย ตัวอย่างเช่นการทำพิธีสู่ขวัญบายศรีสู่ขวัญหรือเมื่อถูกผีทำต้องเลี้ยงผี เป็นต้น (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527:117)

พิธีสู่ขวัญจึงเป็นการให้คำอธิบายถึงสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บที่ผู้คนในสังคมที่มีความเชื่อพื้นฐานเช่นนี้ให้การยอมรับ การนำความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีสู่ขวัญมาตอบคำถามของสังคมว่าทำไมถึงต้องเจ็บป่วย และเจ็บป่วยเพราะอะไร จึงเป็นทางออกที่แบบยลและได้ผลอีกวิธีหนึ่ง เมื่อสมาชิกในสังคมยอมรับและเข้าใจเหตุผลดังกล่าวย่อมเกิดความรู้สึกสบายใจมีความเชื่อมั่นทำให้การบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยสำเร็จไปแล้วส่วนหนึ่ง ในระดับปัจเจกบุคคล พิธีสู่ขวัญสามารถจะ

ช่วยบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยทางใจ ทำให้บุคคลหายจากอาการเจ็บป่วยได้เร็วยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคคลในสังคม

- พิธีสู่ขวัญสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น

พิธีสู่ขวัญมีหน้าที่ในด้านการสนับสนุนให้กำลังใจในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่ามันไม่อาจควบคุมได้ (Psychologically reinforcing Functions) พิธีสู่ขวัญนอกจากประกอบพิธีเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่นาคแล้ว ยังทำให้นาคเกิดความอบอุ่นใจที่ศรัทธาญาติพี่น้องมาให้กำลังใจ และช่วยเหลืองานกันอย่างพร้อมเพรียง ในบทสู่ขวัญยังมีคำอบรมสั่งสอนให้ข้อคิดแนวปฏิบัติหลังจากเปลี่ยนสถานภาพไปเป็นสมณเพศแล้วทำให้เกิดความมั่นใจที่จะประกอบศาสนกิจ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากมีบุคคลรอบ ๆ ข้าง ทั้งผู้อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิคอยชี้แนะเอาใจใส่ ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจไม่วิตกกังวล

พิธีสู่ขวัญสามเณรในโอกาสที่ได้เปลี่ยนสถานภาพไปเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบ 20 พรรษา เป็นการสร้างขวัญ กำลังใจ และความภูมิใจ แก่ภิกษุรูปใหม่ ที่ได้บรรลุนิติภาวะได้เป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์ โดยคณะศรัทธาชาวบ้านต่างให้การยอมรับ และแสดงความชื่นชมยินดี ทำให้เกิดความศรัทธาตั้งมั่นที่จะศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อจรโลงพระศาสนาสืบต่อไป

พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว เป็นการเปิดตัวแนะนำคู่บ่าวสาวต่อญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสที่คู่บ่าวสาวจะได้ทำความรู้จักกับญาติผู้ใหญ่ และญาติพี่น้องของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย พิธีสู่ขวัญแสดงถึงการให้การต้อนรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัว ด้วยความยินดี ในบรรยากาศที่อบอุ่นแก่คู่บ่าวสาว เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้คู่บ่าวสาวเริ่มต้นชีวิตคู่ด้วยความ มั่นใจ

ในพิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะไปทำงานในต่างถิ่นญาติพี่น้องจะประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับบุคคลที่จะเดินทาง เป็นการแสดงออกถึงความรักความห่วงใยของบุคคลรอบข้างซึ่งปรารถนาให้เดินทางโดยสวัสดิภาพและประสบความสำเร็จในการทำงาน พิธีสู่ขวัญทำให้ผู้เดินทางเกิดความอบอุ่นใจ ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวมีความรู้สึกปลอดภัยเพราะมีขวัญอยู่กับตัวตลอดเวลาทำให้เกิดกำลังใจและมีความมั่นใจที่จะทำงานฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้

พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ประกอบพิธีในวาระที่บุคคลดังกล่าวได้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนครบรอบหนึ่งปีแล้ว สมาชิกแต่ละครอบครัวในหมู่บ้านจึงได้ร่วมกันจัดพิธีสู่ขวัญให้ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติภาระหน้าที่แก่ผู้รับการสู่ขวัญทำให้ผู้รับการสู่ขวัญเกิดความรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจที่สมาชิกในสังคมยอมรับ ให้เกียรติและมองเห็นความสำคัญของตน มีความมั่นใจ มุมานะที่จะสร้างงานอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

พิธีสู่ขวัญควาย พิธีสู่ขวัญข้าว เป็นการสร้างกำลังใจให้กับเจ้าภาพ เจ้าของควาย หลังจากได้ใช้งานควายในการทำงานสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีแล้ว พิธีสู่ขวัญควายเป็นการขอขมาลาโทษที่ได้ล่วงเกินทนต์ บังคับควาย โดยมีความเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีสู่ขวัญแล้ว ควายจะไม่ถือโทษถือ เป็นบาปกรรมติดตัว ทำให้เกิดความสบายใจ ส่วนพิธีสู่ขวัญข้าวนั้นเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเจ้าภาพว่า เมื่อได้ประกอบพิธีสู่ขวัญตามขั้นตอนแล้ว จะทำให้ผลผลิตปีต่อ ๆ ไปมีความอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ อย่างไม่ย่อท้อ ทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว เพราะยังมีเพื่อนเกษตรกรร่วมอาชีพเดียวกันให้การสนับสนุนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในระดับสังคมส่วนรวม พิธีสู่ขวัญเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม พิธีสู่ขวัญควาย เป็นผลสืบเนื่องมาจาก การประสานความร่วมมือของเกษตรกรผู้ใช้แรงงานควายช่วยในการผลิต ซึ่งแต่ละขั้นตอนของการทำงานอาศัยการ “เอาแรง” ระหว่างเพื่อนบ้านเป็นหลัก เพื่อลดต้นทุนการผลิต ในพิธีสู่ขวัญควายแต่ละครั้งกลุ่มเกษตรกรจะมาร่วมพบปะสังสรรค์ที่บ้านเจ้าภาพ เป็นการแสดงพลังของกลุ่มหลังจากการทำงานที่เหน็ดเหนื่อยผ่านไปด้วยความเรียบร้อย เป็นการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และถือเป็นโอกาสที่เจ้าภาพจะได้แสดงความขอบคุณเพื่อนร่วมงานทุกคน ที่ให้ความร่วมมือมาโดยตลอด ทำให้เกิดขวัญ กำลังใจ และเชื่อมั่นถึงการยืนหยัดในสังคมได้อย่างมั่นคง เมื่อแต่ละกลุ่มมีความเข้มแข็ง ย่อมส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีเสถียรภาพ

พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด ประกอบพิธีเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ให้กับกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน เป็นตัวแทนของชุมชนในการประสานงานต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ พิธีสู่ขวัญทำให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีกำลังใจ สามารถบริหารงานของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อกลุ่มผู้นำชุมชนมีศักยภาพ สังคมย่อมพัฒนา มีความก้าวหน้าและมั่นคง

2. เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี การรวมพลังให้ชุมชนเป็นปึกแผ่น

ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นสิ่งที่สร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม จากแนวคิดที่ว่าศาสนามีหน้าที่ในการรวมกลุ่มทางสังคมจึงทำให้พิธีกรรมทางศาสนา มีหน้าที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และมีบทบาทในการรวมพลังของคนในสังคม พิธีสู่ขวัญของไทยถือสร้างสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นพื้นฐานในการรวมพลังให้ชุมชนเป็นปึกแผ่นโดยมีลักษณะการสร้าง ความสัมพันธ์อยู่สองระดับ คือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล และการสร้างความสัมพันธ์ของ

สังคมโดยรวม บุคคลที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้ง ได้แก่ หมอขวัญ ผู้รับการสู่ขวัญและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมคนอื่น ๆ ในชุมชนไทลื้อแต่ละหมู่บ้านจะมีหมอขวัญผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีสู่ขวัญและพิธีกรรมต่าง ๆ หลายท่านซึ่งหมอขวัญแต่ละท่านต่างก็มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่วนใหญ่รู้จักคุ้นเคยกันมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นนักเรียน ขณะบวชเรียนและการปฏิสัมพันธ์ในช่วงที่เป็นหมอขวัญ

การปฏิสัมพันธ์ในช่วงที่เป็นหมอขวัญ จะมีการปรึกษาพูดคุย การหยิบยืมคัดลอก บทสู่ขวัญ การสืบทอดบทสู่ขวัญและการใช้บทสู่ขวัญร่วมกัน มีการศึกษาแลกเปลี่ยนบทสู่ขวัญซึ่งกันและกัน และในการประกอบพิธีสู่ขวัญที่เป็นลักษณะพิธีใหญ่เช่นพิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญสามเณร พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว หมอขวัญผู้ช่วยจะมาช่วยเป็นลูกมือให้หมอขวัญหลักในพิธี ทำหน้าที่ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่หมอขวัญหลักในบางขั้นตอนในกรณีของการประกอบพิธีสู่ขวัญ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการอาจารย์วัด หมอขวัญทุกคนในหมู่บ้านจะมาช่วยหมอขวัญหลัก โดยร่วมกันทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหมอขวัญในขั้นตอนการผูกขวัญหรือผูกแขน ช่วยกันกล่าวท่องบทผูกขวัญเนื่องจากผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆ ที่เข้ามาผูกแขนให้ผู้รับการสู่ขวัญนั้นมีเป็นจำนวนมาก โดยจะมาร่วมทำพิธีผูกแขนเกือบครบทุกคน

ในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้งเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างหมอขวัญ และผู้รับการสู่ขวัญตลอดจนสมาชิกในครอบครัว หมอขวัญโดยทั่วไปจะสร้างมนุษยสัมพันธ์ ให้เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในลักษณะการให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกแก่สมาชิกทุกครอบครัว ที่มาเชิญไปประกอบพิธีสู่ขวัญประเภทต่างๆ จากการสร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองจึงทำให้หมอขวัญได้รับการยอมรับและให้ความยกย่องนับถือในที่สุดชาวบ้านโดยทั่วไปจะเรียกหมอขวัญว่า “พ่อ” เช่น พ่อหนานสิทธิ์ พ่ออาจารย์วัด เป็นต้นและให้ความเคารพนับถือเสมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง การประกอบพิธีสู่ขวัญแสดงออกถึงความผูกพัน ความรัก ความห่วงใยระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือผู้รับการสู่ขวัญและญาติๆ ผู้จัดประกอบพิธี ทั้งยังแสดงถึงความสัมพันธ์ความสามัคคีในหลายลักษณะ

พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะไปทำงานในต่างถิ่น เป็นการประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับบุคคลภายในครอบครัว เจ้าภาพ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวเดียวกัน หรือญาติสนิท ประกอบพิธีสู่ขวัญเพื่อให้ผู้รับการสู่ขวัญหายจากอาการเจ็บป่วยโดยเร็ว หรือเพื่อให้การเดินทางเป็นไปโดยสวัสดิภาพ แสดงให้เห็นความห่วงใย ความเอื้ออาทร ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว

พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี ระหว่างครอบครัวสองครอบครัวตลอดจนถึงญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย ซึ่งอาจเป็นบุคคลในชุมชนเดียวกันหรือจากถิ่นอื่น เมื่อบุคคลสองกลุ่มมารวมกันและทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวเป็นตัวเชื่อมเจ้าภาพ

ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสสร้างสรรค์ทางสังคม ทำความรู้จักคุ้นเคยกันเกิดความสามัคคีปรองดองสร้างพลังสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน

พิธีสู่ขวัญถวายพิธีสู่ขวัญข้าวเป็นการประกอบพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มเกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตอย่างเดียวกัน มาร่วมพบปะสังสรรค์กันซึ่งเจ้าภาพได้ประกอบพิธีสู่ขวัญดังกล่าวขึ้นและถือเป็นโอกาสแสดงความขอบคุณเพื่อนบ้านที่ได้ช่วยเหลือด้านแรงงานหลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนา

พิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญสามเณร พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัดเป็นพิธีสู่ขวัญที่มีความสำคัญในชุมชน ซึ่งถือว่าสมาชิกทุกคนรอบครัวเป็นเจ้าภาพร่วมกัน ทุกคนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมงานจนกระทั่งเสร็จพิธี พิธีดังกล่าว เป็นพิธีใหญ่นอกจากจะมีสมาชิกในหมู่บ้านมาร่วมพิธีโดยพร้อมเพรียงแล้ว ยังมีการเชิญแขกผู้มีเกียรติในหมู่บ้านใกล้เคียง ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มาร่วมเป็นเกียรติในพิธีด้วยเป็นโอกาสอันดีที่จะสร้างความสัมพันธ์ สร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองระหว่างสมาชิกในหมู่บ้านกับตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ เป็นการป้องกันและลดความขัดแย้งทางสังคมได้ระดับหนึ่ง

บทบาทหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญ ในการสร้างความสัมพันธ์ความสามัคคี ตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน ตลอดจนสังคมโดยรวมจึงสอดคล้องกับทฤษฎีของ มาลินอฟสกี (Malinowski) ข้อ 2 คือหน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (Validating Functions) แก่สถาบันพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม และสอดคล้องกับทฤษฎีของบาสคอม (Bascom) ข้อ 2 คือคติชนทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น

3. เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ปลุกฝังค่านิยมและพฤติกรรมทางจริยธรรมที่จะทำให้มีชีวิตที่ดี

การขัดเกลาทางสังคมหรือสังคมกรรม (Socialization) เป็นวิธีการที่จะช่วยให้มนุษย์ปรับปรุงตัวให้เข้ากับสังคมได้ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเช่นเดียวกับคนอื่น ทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมาตั้งแต่เริ่มคลอดจากครรภ์มารดา กลุ่มแรกที่ทำหน้าที่สังคมกรรมคือครอบครัว เมื่อเด็กเติบโตก็ต้องสังสรรค์กับคนอื่น กลุ่มสังคมอื่นก็จะร่วมทำหน้าที่สังคมกรรมด้วย (เรณู อรรถาเมศร์ 2528:229) กระบวนการอบรมสั่งสอนบุคคลในสังคมเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นลูกโซ่ ในสังคมชนบท ระบบครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เด็กๆ จะได้รับการอบรมสั่งสอน จากปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิดทั้งทางตรงและทางอ้อม (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, 2539:193)

พิธีสู่ขวัญจัดเป็นกระบวนการจัดกลาทางสังคมในทางอ้อม ในการประกอบพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภท ขั้นตอนการเตรียมงาน การเตรียมอุปกรณ์สถานที่ บรรยากาศในการประกอบพิธี ขั้นตอนการประกอบพิธีสู่ขวัญตลอดจนเนื้อหาของบทสู่ขวัญ ได้สอดแทรก จริยธรรม ศีลธรรมและค่านิยม ตลอดจนข้อคิดข้อเตือนใจต่างๆ ที่สามารถนำไปใคร่ครวญประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้ เป็นการปลูกฝังค่านิยมและพฤติกรรมทางจริยธรรม ในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งมีแทรกอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การรักพวกพ้อง

พิธีสู่ขวัญแสดงให้เห็นถึงการรักพวกพ้องในสังคมไทลื้อ การช่วยเหลืองานเพื่อนบ้าน ใกล้เคียงเมื่อมีงานพิธีต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ แสดงถึงความโอบอ้อมอารี การให้ยืมอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบพิธีเช่นพานสำหรับทำบายศรี หมากไหมเพื่อใช้ประกอบขึ้นตั้ง การเชิญเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมรับประทานอาหาร ตลอดจนการแบ่งปันอาหารพิเศษให้กับเพื่อนบ้าน แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมชนบท

2. การมีศิลปะ

สิ่งที่ทำให้ประจักษ์ถึงความรักสวยรักงามที่ปรากฏในพิธีสู่ขวัญของไทลื้อ คือการประดับตกแต่งขันบายศรีให้สวยงาม ในลักษณะบายศรีนวมแบบต่างๆ แสดงถึงความพิถีพิถัน ความละเอียดละออ การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน ออกมาในรูปแบบของศิลปะเป็นการปลูกฝังให้รู้จักรักและหวงแหนศิลปะการประดิษฐ์งานฝีมือที่เป็นมรดกจากบรรพบุรุษ ฝึกฝนให้มีความคิดสร้างสรรค์ ความมีระเบียบรู้จักสังเกตและจดจำ

3. การมีสัมมาคารวะ

สังคมไทยยกย่องนับถือครู ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงมีการยกครูก่อนเริ่มพิธีเสมอ ในพิธีสู่ขวัญแต่ละครั้งเจ้าภาพจะเตรียมขันตั้งอาจารย์ไว้ เพื่อให้หมอมอขวัญ ทำพิธีรำลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ การมอบขันตั้งอาจารย์ให้กับหมอมอขวัญนั้นเจ้าภาพจะให้ตัวแทนที่เป็นผู้ชาย เป็นผู้มอบขันตั้ง เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และเป็นการยกย่องให้เกียรติฝ่ายชาย การยกขันตั้งหรือยกครูยังเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ตนเคารพบูชา ดังนั้นในขันตั้งอาจารย์จึงมีหมากไหมเป็นเครื่องหลักเสมอ ซึ่งในสมัยโบราณคนไทยนิยมเขียนหมากให้กับบุคคลที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งถือว่าให้เกียรติอย่างสูง

4. ความเสียสละ

พิธีสู่ขวัญปลุกฝังให้คนในสังคมรู้จักเสียสละซึ่งมีปรากฏทั้งรูปแบบของการเสียสละร่างกายและแรงทรัพย์ เพื่อให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์และสำเร็จด้วยดี ในพิธีสู่ขวัญที่เป็นพิธีใหญ่ มีการเตรียมอุปกรณ์ จัดบริเวณสถานที่ต่างๆ ต้องใช้กำลังคนเป็นจำนวนมาก ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะมาช่วยงานอย่างพร้อมเพรียง และในขั้นตอนของการกวาดโชกในพิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญสามเณรญาติๆ และแขกผู้เข้าร่วมพิธี จะร่วมบริจาคเงินเพื่อทำพิธีกวาดโชกให้นาคและสามเณรตามกำลังศรัทธา เป็นการปลุกฝังค่านิยมในการเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ลดความเห็นแก่ตัว

5. การนับถือบรรพบุรุษและความเชื่อเรื่องผี

ในการประกอบพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะไปทำงานในต่างถิ่นแต่ละครั้งเมื่อเสร็จพิธีแล้วหมอขวัญจะเอากระทงใส่เครื่องป้อนขวัญไปฝากฝังมอบหมายไว้กับย่าหม้อหนึ่ง ซึ่งมีสัญลักษณ์คือหม้อรองให้ข้าวเวลานึ่งข้าวเหนียว โดยมีความเชื่อว่าผีย่าหม้อหนึ่งจะช่วยเก็บรักษาขวัญเอาไว้ไม่ให้ตกหายไปที่ยื่น ย่าหม้อหนึ่งจะรักษาขวัญไว้กับตัวของเจ้าของขวัญตลอดเวลา ทำให้เจ้าของขวัญปลอดภัยมีความสุข ความเชื่อเรื่องผี ทำให้บุคคลมีความอบอุ่นและสร้างความมั่นใจ

6. รักความสนุกสนาน

พิธีสู่ขวัญแสดงถึงค่านิยมของสังคมไทยที่ชอบความสนุกสนานรื่นเริง การประกอบพิธีสู่ขวัญเป็นโอกาสที่ทำให้บุคคลในสังคมมาร่วมพบปะสังสรรค์กัน ทำกิจกรรมร่วมกันหลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญที่สำคัญๆ แล้ว เจ้าภาพจะเชิญแขกที่มาร่วมพิธีอยู่ร่วมรับประทานอาหาร หยอกล้อพูดคุยกันตามอัธยาศัย การทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ นอกจากจะได้งานตามต้องการแล้วยังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ส่วนการปลุกฝังพฤติกรรมและค่านิยมทางจริยธรรม ศีลธรรมและค่านิยมต่างๆนั้น นอกจากจะแทรกอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของพิธีสู่ขวัญแล้ว ยังมีปรากฏในบทสู่ขวัญแต่ละประเภท เป็นการปลุกสร้างจิตสำนึกแก่ผู้รับการสู่ขวัญตลอดจนผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆ ดังนี้

พิธีสู่ขวัญนาคเป็นพิธีที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีของผู้ชายที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา เนื้อหาของบทสู่ขวัญนาคกล่าวถึงความทุกข์ยากลำบากของมารดาขณะตั้งครรภ์ ความลำบากในการเลี้ยงดูบุตร ความรักความเอาใจใส่ของบิดามารดา เป็นการเตือนสติให้นาคได้ระลึกถึงบุญคุณและแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา บทสู่ขวัญนาคมีการสั่งสอนการประพฤติปฏิบัติ การวางตัวหลังจากได้เข้าสู่สมณเพศแล้ว ทำให้นาคเข้าใจบทบาท ฐานะสภาพของตนเอง เกิดความเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อสืบทอดพระศาสนา บทสู่ขวัญยังช่วยกล่อมเกลาสังสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่นาคอีกด้วย

พิธีสู่ขวัญสามเณรเป็นการแสดงความชื่นชมยินดีต่อพระภิกษุรูปใหม่ ประกอบพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคล ทำให้ผู้รับการสู่ขวัญอบอุ่นใจ เกิดกำลังใจและรับรู้บทบาทหน้าที่ใหม่ของตนเองว่าเมื่อเปลี่ยนฐานะจากสามเณรมาเป็นพระภิกษุแล้ว โดยเปลี่ยนจากสามเณรผู้ถือศีล 10 ข้อ มาเป็นพระภิกษุผู้ถือศีล 227 ข้อ ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ ย่อมเพิ่มขึ้น ต้องวางตัวปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สามเณรรุ่นน้อง สามารถเป็นที่พึ่งของศรัทธาญาติโยมได้ โดยมีสำนึกว่าตนได้เป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์แล้วจะต้องมีความสุขรอบคอบยิ่งขึ้นเป็นการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวเป็นการให้กำลังใจและความอบอุ่นใจให้คู่บ่าวสาวในบทสู่ขวัญจะแทรกบทสอนต่างๆ อันเป็นแนวทางในการครองชีวิตคู่ให้แก่งคิดในการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่าย เพื่อให้ครอบครัวมีความสุขพิธีสู่ขวัญยังเป็นเครื่องเตือนสติให้คู่บ่าวสาวตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่พึงกระทำพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวเป็นพิธีใหญ่มีแขกเหรื่อมาร่วมงานเป็นจำนวนมากหลังจากประกอบพิธีสู่ขวัญเสร็จแล้วเจ้าภาพจะเชิญแขกอยู่รับประทานอาหารร่วมกันซึ่งในแต่ละงานจะมีดนตรีเครื่องเสียงมาบรรเลงด้วยทำให้บรรยากาศในงานพิธีสู่ขวัญ มีความสนุกสนานเป็นกันเองแขกที่มาร่วมงานได้พบปะสังสรรค์เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความสนุกสนานรื่นเริง (Joking relation) เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด สร้างสัมพันธภาพทางสังคม ทำให้สังคมเข้มแข็งมีศักยภาพ

บทบาทหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญในข้อนี้ตรงกับทฤษฎีของมาลินอฟสกี(Malinowski) ข้อที่ 2 และ 4 ที่กล่าวถึงหน้าที่ของศาสนาว่ามีหน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating Functions) แก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม และหน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) และตรงกับทฤษฎีของ บาสคอม (Bascom) ข้อ 4 คือ คติชนเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

4. พิธีสู่ขวัญทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม

พิธีสู่ขวัญเป็นประเพณีปฏิบัติที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มชาวไทยแทบทุกกลุ่มในล้านนา โดยยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตราบจนถึงปัจจุบัน ความหลากหลายของพิธีสู่ขวัญในอดีตที่เคยเป็นวัฒนธรรมอันงดงามของล้านนา ถูกกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทนที่ ความเจริญทางเทคโนโลยี การศึกษา การมีอุปกรณ์สื่อสารมวลชนที่ทันสมัยตลอดจน รูปแบบของความบันเทิงใหม่ๆ ทำให้พิธีสู่ขวัญบางประเภทลดบทบาทลง ในหลายพื้นที่พิธีสู่ขวัญบางประเภทหมดความสำคัญถูกละทิ้งไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม เกี่ยวกับสัตว์และพืช เช่น

พิธีสู่ขวัญช้าง พิธีสู่ขวัญม้า พิธีสู่ขวัญข้าว ในปัจจุบันได้เลิกปฏิบัติกันแล้ว เนื่องจากไม่มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานสัตว์ดังกล่าว เพราะมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ เก็บเกี่ยวผลผลิตแทน

พิธีสู่ขวัญที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบันที่พบเห็นได้ทั่วไป ไปในสังคมล้านนาได้แก่พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ และพิธีสู่ขวัญในพิธีเปลี่ยนผ่าน เช่นพิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว ตลอดจนพิธีสู่ขวัญให้บุคคลสำคัญ ในโอกาสพิเศษต่างๆ ตามกระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย พิธีสู่ขวัญประเภทอื่นๆ นับวันจะหาได้ยากยิ่ง จะมีปฏิบัติกันบ้างในชาวไทบางกลุ่มและมีเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น ซึ่งได้แก่ในกลุ่มชาวไทลื้อ

พิธีสู่ขวัญมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทลื้อมาแต่อดีต ชาวไทลื้อนับเป็นกลุ่มชนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษไว้ได้ดีที่สุดกลุ่มหนึ่ง ทั้งภาษาพูดและประเพณีปฏิบัติ ในขณะที่ชาวไทยวนหรือคนเมืองได้ถูกกระแสวัฒนธรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามาครอบงำทำให้ประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างเริ่มถูกลบหายไป พิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักถูกละเลยลดบทบาทลง จึงอาจกล่าวได้ว่า พิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ในกลุ่มเกษตรกร ที่เป็นชาวไทกลุ่มอื่น ๆ ของอำเภอปัว จังหวัดน่าน ในปัจจุบันหาได้ยากแล้ว นอกจากกลุ่มเกษตรกรชาวไทลื้อบางพื้นที่เท่านั้น ดังเช่น พิธีสู่ขวัญข้าวที่ยังมีปฏิบัติในเกษตรกรบางรายที่บ้านดินตก ตำบลศิลาแลง และพิธีสู่ขวัญควายที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอย่างเหนียวแน่นในกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้แรงงานควายที่บ้านเกิด ตำบลวรรณคร พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีสู่ขวัญควาย เป็นพิธีกรรม ที่สืบเนื่องมาจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมของเกษตรกรที่ใช้แรงงานควายในการผลิต แสดงถึงการสืบทอดและความคงอยู่ของวัฒนธรรมการทำนาตามแบบอย่างบรรพบุรุษท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตในปัจจุบันที่ใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ แทนการใช้แรงงานสัตว์ มีปัจจัยหลายอย่างที่น่าสนับสนุนและผลักดันให้เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวยังคงยึดถือปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ตามบรรพบุรุษ สืบทอดจนถึงปัจจุบัน

พิธีสู่ขวัญข้าว มีจุดประสงค์ในการประกอบพิธีเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ข้าว และเจ้าของเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตที่ดีตลอดไป สาเหตุที่พิธีสู่ขวัญข้าวถูกละเลยในปัจจุบัน เนื่องจากเทคโนโลยีในการเก็บเกี่ยวผลผลิตทันสมัย มีคุณภาพ รวดเร็วและทำความเสียหายให้แก่เมล็ดข้าวน้อย ในแต่ละปีสามารถทำนาได้มากกว่าหนึ่งครั้ง ปริมาณผลผลิตที่ได้รับจึงมากกว่าการทำนาระบบเดิมหลายเท่าโดยไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวแต่อย่างใด ในขณะที่เกษตรกรบางรายมีความคิดเห็นแตกต่างออกไป โดยเชื่อว่าแม้จะมีความสะดวก รวดเร็วและได้ผลผลิตมากกว่าเดิมก็ยังคงมีความจำเป็นต้องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวทุกปีเพราะการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ตามประเพณีเดิมเพื่อนำมาประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นการเตือนสติตัวเองไม่ให้อยู่ในความประมาท ไม่สุรุ่ยสุร่าย ให้เห็นคุณค่าของข้าว รู้จักกินรู้จักใช้อย่างประหยัดและเป็น

โอกาสที่สมาชิกในครอบครัว ลูกๆ หลานๆ จะได้มาพบปะสังสรรค์กัน ทั้งยังเป็นการรักษาประเพณีเดิมไว้ เพราะเรายังคงเอาข้าวขึ้นใส่ถังเป็นประจำทุกปี (สัมภาษณ์ นายขจิต เขียวหนุ่น, 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543) ดังนั้นจึงยังต้องประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

พิธีสู่ขวัญควาย ประกอบพิธีเพื่อเป็นการขอขมาควายที่ได้คุณค่าบดขยี้ใช้งานและเป็นการยกย่องบุญคุณของควายที่ช่วยมนุษย์ทำนาพิธีสู่ขวัญควายเป็นพิธีที่สื่อให้เห็นถึง วัฒนธรรมการทำนา ที่มีรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม เป็นเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนการดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมการทำนาโดยมีสาเหตุของความคงอยู่ของวัฒนธรรมหลายประการ กลุ่มเกษตรกรชาวไทลื้อบ้านเกิดที่ยังคงใช้แรงงานควายในการทำนามีเหลืออยู่ในปัจจุบันล้วนแต่เป็นผู้ที่ยึดถือกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมเป็นหลัก บางครั้งอาจมีการใช้เครื่องจักรกลช่วยบ้างแต่ก็ไม่ทิ้งรูปแบบเดิม เกษตรกรกลุ่มนี้จะเลี้ยงควายไว้เป็นของตัวเองทุกครัวเรือนและมีจำนวนเพียงพอที่จะประกอบการทำนาของตนเองและเพื่อนบ้านให้เสร็จสิ้นทันตามฤดูกาล หลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนาจะประกอบพิธีสู่ขวัญควายเป็นประจำทุกปี

เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวต่างมีที่นาเป็นของตัวเอง โดยพื้นที่นาส่วนใหญ่อยู่ติดถนนการเดินทางสะดวกเป็นลักษณะ “นานอก” ไม่ต้องเดินผ่านพื้นที่นาของเกษตรกรรายอื่น อาจจะมีที่นาบางแปลงที่เป็น “นาใน” อยู่บ้างแต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรมีจำนวนจำกัด มีพอเลี้ยงครอบครัวให้อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อนเท่านั้นจากพื้นที่นาที่จำกัดจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องซื้อหรือว่าจ้างเครื่องจักรกลในการทำนาซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

การทำนาตามระบบเก่าให้คุณประโยชน์หลายประการ การไถพลิกหน้าดินแล้วปล่อยแช่น้ำไว้หลายๆ วันจนดินยุ่ย หนุ่ยและวัชพืชอื่นๆ เน่าสลายหมดแล้ว เมื่อไถคราดข้าวพืชรุ่นนั้น ก็จะกลับกลายเป็นปุ๋ยที่มีคุณค่าต่อต้านข้าวกล้าที่ปลูก และเมื่อปลูกข้าวเสร็จ กล้วยหญ้าจะงอกขึ้นมาอีกครั้งต้นข้าวก็เจริญงอกงามมากแล้วซึ่งเกษตรกรจะช่วย “เอาแรง” กัน ถอนวัชพืชในนาข้าว เพียงครั้งสองครั้งก็ใช้ได้แล้วเป็นการลดต้นทุนในการซื้อปุ๋ยหว่านข้าว ซื้อยากำจัดวัชพืช การไถนาโดยใช้เครื่องจักรกลใช้ระยะเวลาไถคราดเพียงวันเดียวหรือสองวันแล้วทำการปักดำเลยทำให้หญ้าพื้นตัวเร็วและกลับมาเจริญเติบโตแข่งกับต้นข้าว ซึ่งต้องไถยาหรือสารเคมีกำจัดวัชพืชรุ่นนี้ เป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น การทำนาตามระบบวิธีเดิมนั้น มูลควายสด และมูลควายแห้งที่เก็บรวบรวมเอาไว้สามารถนำกลับมาใช้เป็นปุ๋ยให้กับนาข้าวได้เป็นอย่างดี (สัมภาษณ์ นายจัญญ ไชบุญเรือง, 15 กรกฎาคม 2544)

ปัญหาในการทำนาบางแปลงที่เป็น “นาใน” มีอยู่บ้างคือ เจ้าของที่นาโดยรอบ ใช้รถไถหรือเครื่องจักรกล ดังนั้นเจ้าของ “นาใน” จะใช้เฉพาะแรงงานควายอาจไม่ทันการ จึงจำเป็นต้องว่าจ้างให้เจ้าของรถไถช่วยในบางขั้นตอน เพื่อจะได้รีบปลูกดำให้เสร็จก่อนที่เจ้าของนาโดยรอบจะ

ปลูกค้ำหอดและปิดทางเข้าออก “นาโน” ค่าใช้จ่ายในการว่าจ้างรถไถนั้นค่อนข้างแพง ปัญหาการเลี้ยง การดูแลควายในปัจจุบันนับเป็นปัญหาที่สร้างความลำบากใจให้แก่เกษตรกรพอสมควรเนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เกษตรกรโดยทั่วไปสามารถใช้พื้นที่นาของตนเองประกอบการเกษตรกรรมได้ตลอดทั้งปีในเกือบทุกพื้นที่ เป็นผลให้พื้นที่นาที่เคยว่างเปล่า เป็นที่หากินของควายลดน้อยลง เกษตรกรที่ใช้แรงงานควายจึงต้องปล่อยที่นาบางส่วนของตนทิ้งว่างไว้หลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นแหล่งอาหารให้ควาย ซึ่งก็ไม่ใช่เพียงพอับความต้องการ ต้องอาศัยพื้นที่สาธารณะอื่นๆ เช่น ท้ายป่า ข้างลำเหมือง ข้างทางหลวง สนามกีฬา บริเวณรอบๆ วัด ฯลฯ เป็นแหล่งเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังต้องหาเกี่ยวหญ้าสดในแต่ละวันไว้อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งนับวันจะหายากเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ฉีกพันสารเคมีฆ่าหญ้าทำให้หญ้าตามคันนาต่างๆ ไม่โตพอที่จะเกี่ยวได้การใช้เวลาส่วนใหญ่หลัง ฤดูทำนามาดูแลควาย ทำให้ไม่มีโอกาสที่จะไปทำงานพิเศษอื่นๆ จึงขาดรายได้จำนวนหนึ่งที่ควรจะได้มาจุนเจือครอบครัว

อย่างไรก็ดีงานเลี้ยงควาย ไม่ได้ลงทุนอะไรมาก ค่าใช้จ่ายต่างๆ ก็เป็นไปตามปกติในชีวิตประจำวัน ในแต่ละปีควายตัวเมียที่อยู่ในวัยทำงานจะให้ลูกเฉลี่ยสองปีต่อหนึ่งตัว เกษตรกรเจ้าของควายจะคัดเลือกลูกควายที่เห็นว่าเหมาะสม เลี้ยงไว้เพื่อฝึกใช้ทำนาแทนแม่พันธุ์ที่ไม่ค่อยว่องไว ลูกควายตัวอื่นก็เลี้ยงไว้เช่นกันแต่ไม่ฝึกให้ทำนา เมื่อโตได้ที่ก็จะขายนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งราคาควายในปัจจุบันอยู่ในระดับที่สูงมาก มีราคาเริ่มตั้งแต่หลักหมื่นขึ้นไป จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีกำลังใจที่จะเลี้ยงควายอยู่ต่อไป เพราะเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคสามารถบอกขายได้ตลอดเวลา แม้ควายที่เคยใช้ทำนามาก่อนนั้น เมื่อมีลูกควายรุ่นใหม่มาร่วมงานแทน เจ้าของจะให้พักผ่อนและเลี้ยงไว้เพื่อขยายพันธุ์อย่างเดียว จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้สามารถพบเห็นควายได้ทั่วไปตามท้องนาของหมู่บ้านไทลื้อ ความผูกพันระหว่างเกษตรกรกับควายสัตว์เลี้ยงที่มีบทบาทในการช่วยงานเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเจ้าของควายส่วนใหญ่จะเลี้ยงควายที่เคยทำนาร่วมกันมาจนควายแก่เฒ่าสิ้นอายุขัยไปเอง แต่ก็มีเจ้าของควายบางรายขายควายที่ไม่สามารถช่วยงานได้แล้วให้กับพ่อค้าจากต่างหมู่บ้านด้วยเหตุผลความจำเป็นส่วนตัวบางประการ

จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำการเกษตร ที่มีลำน้ำสองสายไหลผ่านอยู่ตลอดปีคือ ลำน้ำขวังและลำน้ำกุน และการมีทรัพยากรที่เป็นแรงงานสำคัญ อันได้แก่ควายเป็นของตัวเอง ซึ่งในแต่ละครอบครัว มีจำนวนควายที่พอเพียงและเหมาะสมกับปริมาณพื้นที่นา จึงทำให้เกษตรกรชาวไทลื้อบ้านเกิดหลายครอบครัว ยังคงประกอบอาชีพทำนาโดยใช้กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมตามแบบอย่างบรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและมีการประกอบพิธีสู่ขวัญควายกันอย่างต่อเนื่อง พิธีสู่ขวัญควายจึงเป็นเครื่องยืนยันถึงความคงอยู่ของวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิม ที่ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในชุมชนไทลื้อ

ในปัจจุบันชุมชนไทลื้อทั้งสามหมู่บ้านยังคงมีการประกอบพิธีสู่ขวัญที่หลากหลายซึ่งประกอบไปด้วยพิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญสามเณร พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะไปทำงานในต่างถิ่น พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ อาจารย์วัด พิธีสู่ขวัญควาย และพิธีสู่ขวัญข้าวยังมีการประกอบพิธีสู่ขวัญในโอกาสพิเศษอื่น ๆ อีก เช่นการต้อนรับบุคคลสำคัญหรือคณะบุคคลที่แวะเวียนมาเยี่ยมเยือนชุมชนในบางโอกาส พิธีสู่ขวัญนาคหมู่ในกรณีที่กลุ่มนักเรียนนักศึกษาทำพิธีบวชเรียนภาคฤดูร้อน พิธีสู่ขวัญพระภิกษุสงฆ์ในกรณีที่อาพาธ ซึ่งพิธีสู่ขวัญแต่ละประเภทดังกล่าวมานี้ยังยึดถือปฏิบัติในชุมชนไทลื้อสามหมู่บ้านเป็นการสืบสาน สืบทอด ประเพณีพิธีกรรมอันดีงาม